

Володимир
Даниленко

ДЕГУСТАЦІЯ
В ДОМІ З
ХИМЕРАМИ

[Електронна бібліотека української літератури](#)

Володимир Даниленко, „Дегустація в домі з химерами, ”2006.

Набір: Володимир Даниленко.

Електронне форматування: Максим Тарнавський

Друковане видання: Володимир Даниленко, „Дегустація в домі з химерами”, у його *Сон із дзьоба стрижа*, Львів: Піраміда, 2006.

Цей твір поміщено в електронній бібліотеці за дозволом автора.

Дегустація в домі з химерами[☆]

Ніколи ще не чув я такого скрадливого голосу, ніби вечірня хода kota по килиму. Він розбудив мене відразу по дев'ятій. Дзвінок був пронизливий і довгий. Чоловік назвав своє прізвище.

— Мене звати Валер'ян Гамзюк. Я представляю інтереси компанії, яка займається виробництвом і продажем вин.

— Хто дав вам мій телефон?

— Рекламна агенція “Малькевич і партнери”.

Я підмостив вище подушку й для зручності обперся спиною.

— Ви спеціалізуєтесь на презентаціях?

— Я можу організувати будь-яке видовище.

— Ви зайняті?

— Для серйозного замовника — ні.

— В такому разі пропоную сьогодні зустрітись.

Я призначив зустріч на шістнадцяту біля оперного театру і назвав свої прикмети. І рівно о шістнадцятій, коли я стояв навпроти театральної афіші, до мене підійшов невеликий чоловічок з маленькими чіпкими очима. Спустившись до станції Театральної, ми замовили каву в скляній кав'ярні підземного переходу.

— Як ви ставитеся до пропозиції організувати нам дегустацію вин для невеликого кола поважних людей? — ледь усміхнувся, надпиваючи каву.

— Позитивно, — відповів я і шумно заворушився.

Це був мимовільний фізіологічний порух здорового чоловіка проти хирлявого. Він це відчув і хижо оскалив зубки, і цей оскал зробив його схожим на маленького гризуна.

— Дегустація відбудеться 21 лютого.

— У вас є зала?

— Ми знайдемо.

— Де? — поцікавився я. — Для презентації добра зала — то вже половина успіху.

— В будинку з химерами, — пригубив чашечку кави.

— А знаєте, що це відомчий будинок, з яким можуть бути проблеми?

— Хай вас це менше обходить, — спалахнули іронічні вогники в його очах.

— Тоді обговоримо деталі, — запропонував я.

Та обговорення не відбулося. Він допив каву, дістав з портфеля чорну течку з ідеєю дегустації, простягнув візитку і розкланявся.

— Ознайомтеся й назвіть потрібну вам суму, — простягнув холодну руку.— Часу лишилося мало.

Часу лишалося три тижні.

Увечері я дістав чорну течку і, попиваючи гаряче молоко з медом, погортав перед сном. Те, що прочитав, було таким дивним, ніби він підсунув мені якийсь середньовічний бурсацький спектакль, пристосований до дев'ятнадцятого століття. Я перечитував течку знов і знов, аби переконатися, що недолугий жарт свідчить про поганий смак замовника. Театралізована дегустація мала обертатися навколо смерті Гоголя. Все дійство складалося зі смерті Гоголя, потривоження його праху і дегустації вин. Я ніяк не міг зрозуміти, який

стосунок має Гоголь до дегустації, і вранці вирішив зателефонувати до Гамзюка і все з'ясувати. Кинувши течку на підлогу, я поблукав телеканалами й заснув.

Всю ніч я потів, крутився, здавалося, хтось навалився на мене і не дає дихати. Під ранок приснилося, що мене душить удав, а я вириваюся з його тугих обіймів, кидаюся бігти, але зачепився за камінь, упав і заціпенів від страху в чеканні, коли він до мене доповзе. Я відчував, що він десь близько, зіщулювся й тремтів, але побачив чоловіка, обличчя якого не міг розгледіти, він весь час був повернутий до мене боком чи спиною. Чоловік підійшов і почав копати яму. Я чув, як шурхотить об землю заступ, бачив, як напинається його спина й легко викидає він з ями сірозем. Мене почав лякати цей землекоп, шурхотіння лопати і його важка похмура постать, тому я непомітно відповз до канави і там, скрадаючись у кущах вільшини, почав відходити від землекопа все далі й далі. Проте бігти не міг, мені щось заважало, просувався повільно, скрадаючись за кущами, доки не побачив самотню хату. Я прочинив сінешні двері, долівка в снігах була глинобитна, підважив клямку і зайшов у невелику світлицю, посеред якої стояв стіл, а за столом сиділи незнайомі люди й наречена в чорній вуалі. Всі уважно дивилися на мене, я знітився й сів біля молодої. І тільки тоді помітив, що нареченого на весіллі немає. Обличчя нареченої не було видно, я боявся на неї навіть глянути, бо відчував, що на цьому весіллі щось не так. А коли подививсь у вікно, побачив яблуню без яблук. Дивно, подумав я, жодного яблука. І прокинувся.

У вікно шкрябала яблуня. В саду похмуро каркала ворона. Над засніженою землею мела снігова курява. Я подивився на годинника, було п'ятнадцять на десяту. До дегустації лишалося менше трьох тижнів. Мене охопила якась тривога, й сумніви точили душу, чи варто зв'язуватися з цим замовленням, все було якесь дивне. Та в цей час пролунав телефонний дзвінок, і я почув скрадливий голос:

— Пане Бутенко, назвіть вашу суму і дні репетицій, аби я заздалегідь міг про все домовитися.

Я розгубився і не знав, що сказати.

— Все це дуже непевно, — відповів йому, — і я ще не вирішив...

— Вперше бачу режисера, який думає, чи варто брати замовлення, — глузливо мовив Гамзюк. — Вас турбує те, що лишилося мало часу?

— Мене турбує сама ідея...

— Вважайте, це примха грубуватого грошовитого замовника, — засміявся Гамзюк. — Ви ж бачите, я не торгуюсь. Якщо ваша робота нам сподобається, до кінця року будете мати ще три презентації. Від вас вимагається тільки добра постановка того, що я дав.

— Тоді в четвер, о п'ятнадцятій, на репетиції в будинку з химерами я назву суму, — і ми ввічливо розпрощалися.

Зрештою, думав я, чому б не заробити? Досвідчений режисер з газетної публікації може зробити комедію або трагедію. Тож я розписав і роздрукував ролі й вирішив подати запропонований матеріал як спектакль, у якому Гоголь виступає творцем всесвітнього зла, а всі інші персонажі — маріонетки, втягнуті в цей механізм.

Я відразу зателефонував Сергію Чорбі, який міг зіграти роль Гоголя, той погодився і назвав розмір свого гонорару.

— Мені ще потрібна дівчина, яка під час дегустації буде розливати вино, — сказав я. — Без комплексів, з очима відьми, з довгими ногами і формами, які подобаються більшості чоловіків.

— У мене є така дівчина, — мовив Чорба.

— Тоді візьми її на репетицію в четвер, — попросив я.

А потім подзвонив ще чотирьом акторам, що відпрацювали зі мною не одне замовлення, і кожному електронною поштою відправив роль і сценарій дійства. До репетиції я сторгувався за прокат потрібних мені костюмів в оперному театрі, де в костюмерній працювала давня симпатія Інна Цикал, за звукову та освітлювальну техніку, виготовлення труни і ще деякі дрібніші реквізити. Тож у четвер я дав Гамзюку кошторис витрат і визначив час для останнього дня репетиції в будинку з химерами, а інші репетиції вирішив провести у себе вдома.

Але чим довше ми займалися підготовкою дегустаційного дійства, тим більша тривога охоплювала мою душу. За три тижні після дзвінка Гамзюка я втратив здоровий сон, змарнів і не міг пояснити, чому все так відбувається, адже я мав складніші замовлення, що не вимотували з мене стільки духу, як ця безглузда дегустація, в яку я намагався внести хоч трохи драматургічного напруження. Я бачив, що актори теж охоплені відчаєм. Особливо непокоїв мене Сергій Чорба. Останні дні він жартував, що серед акторів існує забобон не грати покійників.

— Я ще не відлюбив визначену мені норму жінок, аби грати такі ролі, — усміхався він, та усмішка його була силувана.

— Після Юлі з її формами і ногами від грудей можна й помирати, — мовив Костянтин Джулай, який виконував роль оповідача, маючи на увазі жінку, яка розливатиме вино в дегустаційній церемонії, дивуючи всіх своїм екзотичним виглядом.

Всі ожили, розворушені Джулаєм, але це веселе пожвавлення було нервово. Я бачив прихований страх в очах вже немолодого Олега Кизленка, що виконував роль духівника Гоголя протоієрея Матвія, і в погляді Едуарда Сауляка, що мав зіграти роль публіциста Розанова, та найбільша печать страху була на обличчі Мирослава Вергеліса, адвоката Гоголя. Занурений у свої переживання, він не реагував на наш шум, бо його все більше поглинало почуття страху, що розросталося з кожною репетицією.

Після останньої репетиції я розпустив по домівках акторів, обдзвонив бюро ритуальних послуг, скульптора, костюмера, фірму, що забезпечує освітлення і звук. Все мали привезти завтра на тринадцяту годину. О дванадцятій тридцять ми зустрічалися з Гамзюком на Банковій. Він контролював проїзд машин з реквізитами до будинку з химерами, що перебував під наглядом президентської охорони та служби безпеки. Презентація розпочиналася о сімнадцятій. Я ще раз перевіряв записи в щоденнику і вирушив до станції метро.

Сутеніло. Падав густий лапятий сніг, і ця передвечірня сірість, і засніжені вулиці, і сніжинки над головою розмивали межу між небом і землею. Здавалося, ніби піді мною зникає земля і я падаю в бездонну зимову прірву.

Вдома я повечеряв, випив чаю з меліси, увімкнув диск із давньоукраїнським хором співом і спробував зосередитися на читанні Свідзинського, та страх не давав зосередитись на поезії. Я навів будильника на восьму, випив снодійне і заснув.

Під ранок у мій дім зійшлися всі на репетицію.

— Ну, що ж, почнемо, — сказав я і подав соснову дошку.

Сергій Чорба і Юлія Поцілуйко взяли пилку на дві ручки, Джулай і Сауляк присіли, Вергеліс поклав їм дошку на плечі, а Чорба і Юлія почали пиляти. З-під зубів пилки вилітала тирса, її ставало все більше й більше. І тоді я побачив, що за нами спостерігає чоловік у світлому одязі.

— Що ж ви робите? — докірливо сказав він. — Вже вибрані ті, хто загине.

— Хто загине?.. — дрижачим голосом запитав Мирослав Вергеліс.

— Ви всі, — відповів світлий чоловік і зник.

Злякано впала і задзвеніла пилка, я відчув, як закалатало моє серце, і я прокинувся. Голосно дзвонив будильник, я накрив його сонною рукою, і якийсь час лежав, відходячи від важкого сну.

Ранок пройшов у метушні. Я обдзвонив акторів, звукорежисера, скульптора, бюро ритуальних послуг, Інну Цикал із костюмерної оперного театру, наспіх поснідав і виїхав з дому.

Із Гамзюком ми зустрілися біля будинку з химерами. Я трохи спізнився. От-от мали привезти труну, та минула тринадцята, а труни не було. Скульптор вже приніс маску Гоголя з пап'є-маше, покриту білою водоемульсійною фарбою, і двоє найнятих робітників вішали її в будинку з химерами. А потім привезли освітлювальну і звукову апаратуру, костюми і лише після цього похоронне бюро привезло труну. Я нервово порядкував у залі на другому поверсі з опудалами тварин. І тільки коли поставили труну, зрозумів, настільки вписується це дійство в похмуру залу, створену Городецьким. Труна стояла на двох столах, застелених чорним крепом, ближче до вікон, що виходили на театр імені Франка. Трохи далі, в глибині зали, висіла на нейлонових нитках посмертна маска Гоголя, а за нею, притулене до стіни, стояло віко. Труна, віко і маска замикали сценічний простір, в якому мало відбуватися театралізоване дійство. Звукорежисер і освітлювач виставили колонки і світло, мікшерний пульт, перевірили звук і фонограми. Близько шістнадцятої почали заходити актори. На сходах і в залі запанувала напружена атмосфера, яка ущільнювалася все більше і більше. Метушилися, поправляючи костюми, актори, метушився, перевіряючи реквізити, я. Лише Гамзюк холодно спостерігав за нашою нервовою метушнею і за десять хвилин до сімнадцятої кивнув, попереджаючи мене про готовність до початку дійства.

Через кілька хвилин внизу залунали голоси і у вестибюль будинку з химерами зайшло зо три десятки чоловіків і жінок у вечірніх сукнях, яких на сходах зустріли Сергій Чорба, загримований і одягнутий під Гоголя, і Юлія Поцілуйко з розпущеним волоссям, гола і в туфлях на високих шпильках. Вони продефілювали під руку крученими сходами попереду процесії, заводячи гостей до зали, де на стінах з виразом смерті в очах висіли голови тварин. Щойно на сходах стихли кроки, з динаміків залунав барабан, тихо, ніби удари серця, а потім голосніше, голосніше й голосніше. Удари барабана раптово обірвалися, і в центрі зали з'явився Костянтин Джулай у чорному фракку з метеликом.

— Поважні пані та панове, — сказав Джулай і витримав паузу. Він стояв у пучку ліхтарного світла блідий і зосереджений. — Дегустація в будинку з химерами розпочинається. У цій дивній залі, наповненій душами химерних істот, сьогодні ви

відчуєте смак життя і смерті. Смак смерті вам допоможе відчути загадкова душа Гоголя, а смак життя — вино, яке, сподіваємося, припаде вам до смаку.

Смерть Гоголя у неповні сорок три роки залишила загадку, чому помер він у розквіті слави? Адже помер він не від хвороби чи нещасного випадку. Його ніхто не отруїв і не вбив. Від чого помер Гоголь? Відповідь на це питання особливо актуальна для нашого часу, коли людина знову розривається між спокусою влади, слави і між страхом втратити душу.

Отже, дегустація перша — спокуса слави і смак смерті!

Джулай здійняв руку, чекаючи, коли вмовкне барабан, і коли настала тиша, тихо відійшов у тінь, а з глибини зали, освітлений сліпучим ліхтарем, вийшов Сергій Чорба. На ньому був сурдут тютюнового кольору, чоботи. Перука і накладений ніс робили Чорбу схожим на Гоголя і водночас на похмурого ворона.

— Я все життя панічно боявся смерті, — розпочав свій монолог Гоголь. — Мій батько мав нахил до меланхолії, а матінка, Марія Іванівна, була доброю релігійною жінкою, але часто впадала в істерію і ставала несамовитою. З дитинства вона лякала мене Страшним судом, так яскраво змальовуючи картини мук на тому світі, що я з жахом думав, що чекає мене після смерті. Від природи я був насмішкватим і крученим. Усі прізвиська, що злітали з мого язика, назавжди приклеювалися до ліцеїстів. А ще я майстерно копіював голоси дорослих і дітей і міг розсмішити навіть безнадійно надутих добродіїв. Мої предки відзначалися неабиякою жорстокістю. Іноді це переходило всі межі. Колись мій прадід Семен Лизогуб був висланий до Сибіру за жорстоке поводження з селянами. І це, зауважу, при її світлості цариці Анні, що сама була небайдуха до насолод від людських мук. В ліцеї я любив нацьковувати один на одного своїх ровесників, а сам при цьому завжди лишався чистим, ніби ні при чому. В мені гніздилися всі темні сили, які тільки могли вмістити в людській душі. Я відчував, що в мені живе похмура й жорстока кров Семена Лизогуба. Ось лише один приклад, який дасть змогу вам зрозуміти, до якої жорстокості могла дійти моя дитяча душа. Якось серед ночі в моїй кімнаті завив кіт. Я так злякався, що довго не міг оговтатися від страху. І коли кіт заліз до мене в ліжку і вмовстився в ноги, я довго лежав, зачаївшись, ніби до мене в ліжку заліз біс. А коли трохи оговтався, вхопив kota і, погладжуючи, виліз із ліжка і рушив до нашого ставка. Світила повня. Над головою літали кажани, кричали сови і ще якісь нічні істоти. Я дійшов до ставка і з усієї сили кинув kota, чуючи, як він шубовснув у воду. За моєю спиною почувлись жахливі крики. Я біг, охоплений диким жахом, відчуваючи, як холодить роса ноги і курить за мною нічний шлях. І коли згодом батько почав з'ясовувати, де дівся кіт, я зізнався і впав у відчай, за що він жорстоко відшмагав мене різками.

Згодом, коли я перебрався до Санкт-Перербурга й надрукував свою юнацьку ідилію, написану під впливом німецьких романтиків, мене охопив відчай. Переді мною була безпорадна писанина, яку я в меланхолії кинув у вогонь. А коли полум'я з'їло цю філологічну вправу, в мене почався справжній істеричний напад. Я впав на коліна і почав пристрасно просити всі прихильні до мене сили допомогти прославитися. Я був у такому безпам'ятстві, що мені почувся голос.

З динаміків пролунав похмурий бас і забився у відлунні, наче в погребі:

— Я продиктую те, що дасть тобі славу, але не дасть грошей.

— Що гроші?! — вигукнув Гоголь. — Мої предки колись були заможні, а зараз хто? Бідні малоросійські поміщики!

— Я дам тобі славу, — почувся голос. — Але чи готовий ти продати те, що дає невинність? Свою душу?

— Чого варта людська душа без слави? — вигукнув я. — Чого варта душа дрібного канцелярського службовця з жалюгідним жалуванням, що мерзне взимку в тоненькій суконній шинелі?

Тоді мені під ноги впала чорна книга. Її палітурка була заяложена, аж масна від чужих рук. Я відчував страх тих, хто до неї торкався.

— Розпишись у моїй книзі своєю кров'ю, — мовив голос.

Коли з динаміка лунав цей голос, то фонив, і я люто позирнув на звукорежисера. Але Гоголь-Чорба продовжував свою сповідь:

— Я надрівав ножиком мізинець лівої руки, видушив намистину яскравої крові і розписався гусячим пером у книзі, яка відразу зникла, ніби чиясь невидима рука її забрала. А під стелею почувся сміх, від якого в моїх жилах захолола кров, і я почав з жаху хреститися й шепотіти молитви.

Як тільки Гоголь, стоячи на колінах, почав хреститись, у залі залунав сатанинський сміх, від якого здригнувся навіть я, режисер цього дійства.

— Згодом я переконав себе, що цього не було, — сказав Гоголь. Чорба грав добре, жодного разу я не пожалкував, що взяв його на цю роль. Тільки коли його не стало, зрозумів усю глибину своєї вини за його смерть і смерть Юлії Поцілуйко. Але тоді він був живий і грав, як великий трагік. — Це просто вигадка моєї хворої уяви, думав я, коли в мені ожили такі сили, а моєю рукою водила така вправність, що я почав думати, ніби всі мої кращі речі — “Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Миргород”, “Мертві душі” — прошепотів Господь.

Та одного разу на Невському проспекті я зіштовхнувся з чоловіком у віцмундирі і ненароком вибив з його з рук документи. Я вибачився і кинувся їх піднімати. Моя рука доторкнулася до того, що впало, і я з подивом підняв чорну книгу, яку вважав вигадкою своєї хворої уяви. Вона була така ж липка від поту й бруду чужих і моїх пальців. Я ще раз пробурмотів свої вибачення, простягнув чорну книгу і швидко пішов геть, а коли озирнувся, колезький асесор розчинився серед людей.

Після цього в мою душу вповз страх, я не міг зосередитися на своєму писанні, всюди мені ввижався колезький радник із чорною книгою. У мене почалося безсоння, і я вирішив лікувати свою душу за кордоном, у Римі. Рим захопив мене величчю минулої слави. У ньому я відчував справжність, якої не було в Санкт-Петербурзі. Але там я так захворів, що відчував себе при смерті. Мене переслідували хвороби, від яких я втікав, мандруючи містами Європи. Я розумів, що настав страшний час розплати. Мені вже нічого не нашіптував голос, я майже не писав, відмолюючи свій страшний гріх. З Неаполя я відплив до Палестини, аби в Єрусалимі вклонитися гробу Господньому і покаятися, що за славу продав свою душу. Але там, в Єрусалимі, моє серце було глухим і черствим, і я зрозумів, що мені нема прощення, і повернувся на батьківщину. Я побував в Україні, а потім знову вирушив на північ, у холодні чужі землі.

Незабаром я познайомився з протоієреєм Матвієм, який справив на мене таке враження, що я почав вважати його своїм духівником. Він заволодів мою ослаблену душею, і без його суворих слів я почувався безпомічним, наче дитина, що потребує батьківської опіки. Якось отець Матвій суворо відчитав мене за те, що я написав “Ревізора”...

Ліхтарне світло вихопило протоієрея Матвія. Сиве волосся Олега Кизленка пасувало до його накладної бороди, а суворе обличчя робило його схожим на несамовитого старця, що підштовхував Гоголя до смерті.

— Лицедійство — велике зло, — вигукнув отець Матвій, смакуючи кожним словом . — І кожен, хто йому сприяє, пише чи наслідуює чужі голоси, заслуговує на жорстоку кару. Його душа буде горіти в пекельному вогні і корчитися від нелюдського болю!

— Досить! — закричав Гоголь. — Мені страшно!

У пучку світла знову з’явився оповідач Костянтин Джулай, що, розгойдуючи напружену тишу, повільним тягучим голосом процідив:

— І тоді Гоголь побачив у руках проієрея Матвія чорну книгу, і старець пронизав його страшним поглядом.

— Нарешті у тебе є слава. Пора віддати те, що вже тобі не належить.

Із священика світло переповзло на оповідача.

— Куди дівся духівник, — сказав Джулай, — Гоголь не бачив. Тільки зрозумів: це було попередження, про яке йому колись повідомив голос. З дитинства Гоголь знав, що чекає людину за страшні гріхи. На Масницю він розговівся і вночі почув голос:

— Пора!

Він розбудив слугу, змусив відтулити в комині люшку, відібрав з портфеля свої рукописи і спалив. Після цього Гоголь перестав їсти. 18 лютого професор Олександр Овер обстежив Гоголя і порекомендував не давати йому вина. Це була єдина рекомендація відомого лікаря. Два тижні Гоголь лежав, відвернувшись до стіни, перебирав чітки і шепотів молитви. А 21 лютого 1852 року, о восьмій ранку, він голосно вигукнув:

— Драбину, дайте мені драбину!

Пучок світла вихопив Гоголя, який, здійнявши руки до неба, спустив дух. У цей час у залі погасло світло, Джулай розкинув поли фрака і стояв, завмерши, а коли відійшов, усі побачили труну, в якій лежить Гоголь. Джулай склав Гоголю руки, вставив між схрещеними пальцями свічку, черкнув сірником, запалив і продовжив:

— Через сімдесят дев’ять років після смерті автора „Мертвих душ” великий інквізитор Лазар Каганович задумав знести Свято-Данилів монастир, де покоївся прах Гоголя, і на його місці заснувати колонію для неповнолітніх злочинців. Тож 31 травня 1931 року могилу Гоголя відкопали. Голова в нього була повернута вбік. Письменник панічно боявся бути похованим під час летаргічного сну і залишив заповіт не ховати його, доки тіло не почне загнивати. Тож відразу поповзли чутки, що він прокинувся в труні. Хоча ні ця здогадка, ні містична сила Гоголя не зупинили тих, хто проводив перепоховання. Як тільки його відкопали, люди наче подуріли й накинулися на тіло великого містика. А найбільш нахабні почали виймати з труни останки його тіла. Один взяв чобота, другий відрізав кусок сурдута і оздобив ним “Мертві душі”, третій забрав ребро, четвертий — стегнову кістку. Та після цього осквернителів праху почали мучити

нічні кошмари. До кожного з них уві сні приходив Гоголь і вимагав: “Віддай моє ребро! Віддай мою ногу! Віддай мого чобота!” Один із них від страху помер, а інші, залякані нічними видивами, змушені були закопати вкрадене з труни біля нової могили Гоголя на Новодівичому кладовищі. То хіба не спокутою Гоголя, поважні пані й панове, є через багато років осквернення його праху за давній гріх, коли, вибираючи між славою і невинністю душі, він обрав славу?! — суворо мовив Джулай, і його голос відлунням завис у похмурій залі будинку з химерами. — А тепер послухаймо думки ще двох поважних людей, які достойно завершать дегустацію смерті. До вас звернеться філософ і критик Розанов.

Одягнений у довгий плащ Едуард Сауляк, як на Розанова, був простуватий, але його голос заворожував.

— Їй богу, панове, не розумію, чому Росію так захоплює Гоголь?.. — походжаючи залогом, сказав Розанов. — Я вважаю Гоголя малоросійською диверсією проти Росії, яку наші критики не можуть або не хочуть побачити. Тільки в малоросійських повістях його поезія прекрасна і просякнута любов’ю та неповторним чаром цієї ненависної нам і підступної землі. У російських творах Гоголь отруїв нас патологічним несприйняттям нашого національного характеру. Він зобразив Росію як країну мертвих душ, він випалив її дотла своїм ненависним сміхом, він зобразив її імперією, приреченою на розвал і спровокував три розпади. Два з них уже відбулися, а третій, останній, остаточно знищить Росію. Тому смерть Гоголя у розквіті сил я пояснюю лише його страхом перед проникливим критиком, який розгадає Гоголя і вкаже на нього пальцем як на осквернителя і руйнівника Російської імперії. І цим критиком є ваш покірний слуга, панове! — чемно схилив голову Розанов. — Тож осквернення праху Гоголя 31 травня 1931 року є закономірним і справедливим.

Що ж, подумав я, це чи не найкраща роль Сауляка. У Театрі на Подолі він не зіграв жодної цікавої ролі.

— І останній достойник, що завершить нашу дегустацію смерті, аби від неї підійти нарешті до дегустації вина, це невідомий колекціонер мудрості і сучасний мандрівник Григорій Мостіпан.

Від напруження я спотів і дивися, як пучок сліпучого світла вихопив передостаннього актора Мирослава Вергеліса.

— Пані та панове, — сказав Вергеліс голосом невідомого колекціонера мудрості Григорія Мостіпана. — Завершуючи дегустацію смерті в день смерті письменника-містика, я хочу сказати: Гоголь помер від того, що в “Мертвих душах” він досягнув такого рівня майстра, після чого його дорога, накреслена творцем, дійшла кінця. Гоголь став Буддою, і подальше його перебування в цьому світі було зайвим. Він піднявся у досконаліші світи, драбину до яких спускають лише для обраних.

І як тільки він це сказав, світло вихопило Костянтина Джулая.

— А зараз ми переходимо до дегустації життя, квінтесенцією якого є любов, а збудником любові — вино, — мовив Джулай. — До слова запрошується директор заводу “Винна марка” Владислав Лилик.

Тільки тепер я помітив важкотілого брюнета з товстими пальцями і масивним перснем з великим рубіном. Всі актори говорили в радіомікрофончики, а Лилик говорив своїм голосом, якого вистачало, аби озвучити всю залу.

— Високодостойні гості, — смолянистим голосом сказав Лилик. — Перед смертю Гоголя професор Олександр Овер заборонив йому пити вино. Можливо, якби він цього не зробив, Гоголь прожив би ще, даруючи не один шедевр. Тож я зібрав вас, аби повернути до життя. Коли вам стане тяжко і душа відчує втому, коли вам не захочеться більше жити, не слухайтеся професора Овера! Пийте вина “Винної марки”! Наші вина повернуть вам радість життя, розвіють хандру і меланхолію. За вина, що повертають до життя! Дегустація в домі з химерами продовжується!

Знову залунав барабан, який вже не навіював страх, а бив радісно. Під його удари у туфлях на високих шпильках вийшла гола Юлія Поцілуйко, з одягу в якій було тільки розпущене волосся. Вона підійшла до труни, в якій лежав Гоголь, і з його носа, наче ілюзіоністка, почала знімати прозорі склянки, схожі на дзьоб какаду, й розносити запрошеним гостям. Після стомливого дійства, яке споглядали всі стоячи, в залі почувся сміх і легке пожвавлення. Коли всі розібрали склянки, Юлія Поцілуйко почала розносити тацю з пляшками “Винної марки” і граційно наливати в підставлені скляні носи. Шум наростав. Самотні чоловіки безсоромно дивилися на голу Юлію Поцілуйко, а ті, що були з жінками, поглядали украйока. Вона була в центрі уваги дегустаційної зали. Ніхто не звертав уваги, що в труні продовжував лежати Гоголь. Всі чоловіки зачіпали її, припрошували випити з ними чи налити ще вина. І Юля ходила залом, її груди звисали, наче важкі виноградні грона, а сідниці погойдувалися в такт ходи. Гості були зморені важким дійством, але через Юлю вибачили затягнутість і похмурість першої частини. Відчувалося, що Юля й вино — єдине, що сподобалося на дегустації. Чоловіки дегустували всі вина, відверто позираючи на голу Юлію Поцілуйко, а жінки дивилися на неї неприязно.

Нарешті збуджені вином і оголеною Юлією гості почали прощатися й залишати залу. Тоді до мене підійшов Гамзюк і простягнув пакет із рекламою “Винної марки”, в якому я побачив перетягнуті гумками пачки грошей. Я попросив Гамзюка завести мене в якусь кімнату, де розклав гроші в підписані конверти і розрахувався з усіма учасниками.

Вдома, зморений дегустацією, я випив чаю з суничним варенням і відразу заснув. Всю ніч мене мучили страшні видива, які я відразу забував, а одна картина застрягла в пам’яті до ранку. Я бачив, як у печері йшло п’ятеро незнайомих людей в темних накидках і насунутих на очі каптурах, що несли в руках смолоскипи. Я йшов за ними назирці і дуже боявся темряви. Попереду засіріло, і я побачив світло. Цим світлом виявився залитий сліпучим сяйвом хлопець у крилатому плащі, що розвіювався і світився.

— Як мені звідси вийти? — запитав я.

— Хіба ти не знаєш, — відповів він, — що звідси не виходять? — Не бійся. Незабаром тут будуть ті, кого ти знаєш.

— Але я хочу додому.

— Якщо я тебе звідси виведу, твоє життя дуже зміниться. Чи захочеш ти себе так обмежувати?

— Виведи мене звідси, — попросив я.

І почув бій барабанів. Невимовний жаль охопив мене. Я піднімався за світлом із темряви, ніби з океанської безодні. Над головою ставало світліше, світло вдарило мені в очі, і я прокинувся. Було близько тринадцятої. Світило сонце, сліпуче сяяв сніг. За вікном збуджено цвірінькали горобці. Я вмився, дістав із холодильника пакета заморожених вареників з чорниціями, сметану, шинку, хрін і почав готувати обід. Це ж треба так, проспати сніданок, думав я. А коли запінилась на плиті вода і я почав кидати в каструлю вареники, задзвонив мобільний телефон.

— Ти знаєш, що вчора увечері розбився Сауляк? — почув я голос Олега Кизленка.

З каструлі полізла піна, залила газову горілку, а я стояв і дивився, як з шипінням виходить газ.

— Учора після дегустації він купив пляшку горілки, напився й пішов курити на балкон, — якось дивно мовив Олег Кизленко, ніби говорив про зовсім буденні речі. — У нього маленький незасклений балкон. На останній репетиції сказав мені, що заробить на дегустації в будинку з химерами і засклить. Підлога на балконі в нього вища, ніж у кімнаті, а балкон мілкий і низенький. Зачепився за поріг і випав з сьомого поверху, бо був геть п'яний, — прогугнявив Олег Кизленко й поклав трубку.

Я подумав, що все це примарилось, цей дивно байдужий голос Кизленка і звістка про смерть Едуарда Сауляка. Лише запах газу і мобільний телефон у руці нагадували: щось сталося.

У день його похоронів падав лапятий сніг, великі сніжинки стелилися на голови людей, на вінки і на свіжу могилу. Біля могили я бачив знайомих акторів з театру на Подолі. Банальна смерть принизлива для драматичного актора, думав я, вибираючись з поховальної процесії. І коли проходив між припишклими людьми, чув, як вони шепочуть:

— Розбився на очах дружини.

Але це була не єдина смерть того тижня.

У суботу на презентації театралізованої виставки “Про що говорять викинуті речі?”, занурившись у магію речей, я блукав між освітленими стендами з бюстгальтерами, поламаними фенами, зубними щітками, гребінцями, які з динамічків сповідалися, як їх любили господарі, а потім викинули на смітник. Кожна викинута річ розповідала свою захоплюючу історію, гідну пера великих драматургів. Це були зі смаком зроблені інсталяції, доповнені радіоспектаклями. Кожна викинута річ була гідна комічного або трагікомічного спектаклю.

З Юлією Поцілуйко я зустрівся біля стенда з подертими колготами, що пустили стрілу по всій довжині. Вона слухала, як несамовитий коханець, знімаючи колготи, подер їх браслетом, а власниця колготів насправді кохала зовсім іншого. Я тихенько вщипнув її, вона злякано скрикнула, а коли впізнала мене, радісно засміялась, повиснувши на моїй руці. Вона була така ефектна, висока, струнка, з великими очима, що не захопитися нею було важко. Ми розговорились, і несподівано для мене Юля сказала:

— А знаєш, учора помер той актор, що грав у будинку з химерами. Із глибокими залісинами. Вергеліс.

Я відчув, як із дна моєї душі, наче велетенська доісторична рибина, впливає страх. Я пригадав свої дивні сни і печать жаху на обличчі Мирослава Вергеліса, коли він сидів заглиблений у себе, вслухаючись на кожній репетиції у свої тривожні передчуття.

— Мені про це сказав Сергій Чорба. У Вергеліса були серцево-судинні проблеми. Він розпарився у ванній, втратив свідомість і помер. Дружина з дочкою довго стукали в двері, думали, що він напився й заснув, але потім вирвали шпінгалета, а він — мертвий.

Тоді на виставці “Про що говорять викинуті речі?” я ще раз переконався, що з усіх інстинктів страх смерті найсильніший, він сильніший за голод та інстинкт продовження роду. Я відчував біля себе молоду здорову жінку, створену для того, щоб дарувати чоловікам радість, але в кожен закапелок моєї свідомості вповзав страх. Я поцілував Юлію і сказав, що наступного разу обов’язково запрошу її в нічний клуб і будемо гуляти до ранку, а зараз мушу йти.

Якби я знав, що наступного разу не буде, то завіз би її в Карпати, в Чернігів до своєї матері або в жіночий монастир, аби врятувати від злої примхи, що обірвала її життя.

Через день після тієї зустрічі мені подзвонив Олег Кизленко і тим самим буденним голосом сказав:

— Після будинку з химерами мені випала роль повідомляти тобі про нещастя серед наших знайомих. Учора Чорба з ревнощів задушив Юлію Поцілуйко, а сам встроїв ствола мисливської рушниці в рот і жаканом розвалив собі голову. Юлію привезли під ранок, вдоволену і байдужу, з оберемком дорогих подарунків. Він бачив, як зупинився автомобіль під вікнами квартири, яку він для неї знімав, і чоловік, що був на дегустації в домі з химерами, цілувався з нею біля машини.

Господи, з відчаю думав я, коли ж вона встигла? Виходить, це сталося після виставки “Про що говорять викинуті речі?” Чому ж я її тоді не забрав з собою?

— Я зрозумів, що наступна черга — наша, — похмуро пожартував Кизленко і поклав трубку.

Наступним був він. За Кизленком я й раніше помічав дивні речі, а після загадкового збігу смертей серед акторів, задіяних у дегустації в будинку з химерами, він ще більше змінився. Він працював у Театрі на лівому березі і одного разу, коли почав дивно поводитись, його забрали до психлікарні. Сім’ї в Олега Кизленка не було. Він усе життя жив для свого задоволення, тож його ніхто не буде відвідувати в лікарні для душевнохворих.

Вражений смертями Юлі Поцілуйко і Сергія Чорби, я перестав ходити на похорони своїх друзів і глибоко переживав кожну смерть, вважаючи себе винуватцем всього, що сталося.

Останнім не стало Костянтина Джулая. Якимось увечері мені зателефонувала незнайома жінка.

— Ви Анатолій Бутенко? — запитав приємний жіночий голос. — Ваш телефон я знайшла у записнику свого чоловіка Костянтина Джулая. Знаєте, останнім часом він дуже змінився. Ми прожили з ним п’ятнадцять років, але таким я його ще не пам’ятаю. Ми з ним сварилися, як це буває, але мирилися, і все було в нас, як в усіх сім’ях. Та останнім часом він замкнувся і став нестерпним. Я йому сказала, що його не цікавить, як я живу і про що думаю. А він відповів, що я все життя прожила з ним і ніколи не цікавилася, чи йому зі мною добре. Я подумала, що в його житті з’явилася інша жінка, бо він пішов з дому і вже три тижні його немає, але на роботі його теж немає, і ніхто зі знайомих його не бачив. То, може, ви щось про нього знаєте?

Я вибачився, що нічим не можу зарадити й обірвав зв'язок. І тоді мене охопила злість. Я набрав телефона Валер'яна Гамзюка і сказав усе, що думаю про нього, про Владислава Лилика і про “Винну марку”.

— Хто?! — закричав у телефон я. — Хто все це придумав?

— Той, хто надиктував Гоголю все, що він написав, — відповів Гамзюк і поклав трубку.

Та з мене вже вийшла злість і не було бажання розмовляти з цим холодноруким чоловічком.

Отже, залишився тільки я. За мною по п'ятах ходила смерть. За останні тижні я змарнів і нікуди не виходив. А потім захотілось провідати в Чернігові матір.

У п'ятницю під вечір я зупинив автомобіль і вмотився біля водія. До нас підсіло двоє чоловіків, і ми виїхали за місто. В лобове скло летів скісний сніг, траса була покрита тонким шаром мокрого снігу. Кілометрів за десять від Києва у водія відмовили гальма і нас понесло на зустрічну смугу. Потік автомобілів був великий. Я бачив, як наповзає із увімкнутими фарами рефрижератор. Водій рефрижератора нас не бачив, він дивився попереду траси, а наш автомобіль несло збоку. Чому автомобіль повело під рефрижератор? Водія заціпило, він нічого не міг зробити і безпорадно дивився, як нас несе під колеса автомобіля. І тоді я попросив Господа, коли дивом залишусь живим, піду служити священиком. Перед рефрижератором нас розвернуло, і поки ми крутились на місці, автомобіль з довгою будою проїхав далі, а нас понесло в ліс і перед товстою сосною автомобіль зупинився. Всю дорогу ні водій, ні я, ні ще двоє пасажирів не зронили жодного слова. Ми їхали мовчки до Чернігова, не вірячи, що живі. Від хвилювання у мене відібрало праву руку і ще довго здавалося, ніби я застудився. Після цього я більше не займаюся режисурою, а висвятився, і тепер я — священик у Зазим'ї. Прихід невеликий, але недалеко від Києва. Я поміняв номер мобільного телефона і нікому, крім кількох людей, його не даю. Порвав із світським життям і не відвідую жодних культурних акцій. Тільки одного разу піддався рекламній спокусі і пішов на виставку посмертних масок. Вона проходила на Андріївському узвозі в Музеї однієї вулиці. Розглядаючи маски Шевченка, Довженка, Булгакова, я наткнувся на посмертну маску Гоголя. Зупинився біля маски й відчув, як у залі все напружилось, ніби з'явився хтось невидимий. Охоплений незрозумілим хвилюванням, я рушив далі, але мої ноги не слухались, в очах потемніло, тіло стало важким, а на масці з'явилася тінь, ніби хтось невидимий за нею стояв. Зашепотів давнє заклинання, якого навчив мене один старий монах, і відчув, як мене попускає. Я кинувся на вулицю, за мною грюкнули двері, і в обличчя зашипів і завив пронизливий осінній вітер, ніби над Андріївським узвозом розсипався чийсь колючий єхидний сміх.